

Даниленко О. В.,
*кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри цивільного
права № 2 Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ ЯК НОВИХ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Теорія об'єктів цивільних прав завжди була і залишається під пильною увагою правників. Разом з тим з даного питання так і не було досягнуто консенсусу, що і визначає актуальність будь-якого дослідження в цій сфері. Однак метою даних наукових тез не є висвітлення традиційних теорій або побудова класифікацій, з огляду на їх достатню кількість.

На наш погляд, для цивілістів на сучасному етапі розвитку правової науки типовими є розуміння вчення про об'єкти цивільних прав з позиції трансформації системи права та законодавства, які визначаються процесом цифровізації майнових відносин та появою новітніх цифрових об'єктів. Відповідно мета даної роботи може бути окреслена як спроба, по-перше, осмислити перші кроки на шляху забезпечення розвинутого правового регулювання відносин, які вже фактично існують між суб'єктами цивільних прав з приводу новітніх цифрових об'єктів, і, по-друге, порушити наукову дискусію щодо можливих напрямків еволюції вчення про об'єкти цивільних прав відповідно до викликів та вимог сучасного світу.

Загальновідомо, що масштабні революційні зміни в інформаційних технологіях та науково-технічний прогрес спричинили становлення цифрової економіки, що є одним зі світових трендів розвитку провідних країн світу. І тут наша країна не стоїть осторонь глобальних тенденцій, оскільки прагне до активної інтеграції у світову спільноту. В цьому аспекті заслуговують на схвалення кроки з боку держави для розвитку цифрової країни, декларування та певні заходи рухатись разом з усім прогресивним світом у бік цифрової та smart-держави.

Разом з тим можна зауважити, що на даному етапі для цього не вистачає певних елементів, які б сприяли такому розвитку. Зокрема, серед проблем, які перешкоджають опануванню в Україні цифрових трендів та модифікації її економіки в цифрову, виділяють невідповідність профільного законодавства глобальним викликам та можливостям [1]. Очевидно, що прояв такої проблеми можна прослідкувати й на прикладі різноманітних об'єктів, таких як криптовалюта, віртуальні активи, цифровий контент, NFT, цифрові аватари, які об'єктивно існують, але не піддані глибокому правовому аналізу. Так, влучною є думка І. В. Спасибо-Фатєєвої про те, що останнім часом з'явилися і продовжують з'являтися об'єкти, які потребують дослідження задля прийняття важливих рішень щодо їх належного регулювання в Цивільному кодексі з узгодженням норм про них у різних його книгах. Зокрема, вчена наполягає на необхідності уваги до таких новітніх об'єктів як активи, в тому числі віртуальних, цифрового контенту, які вже освоїлися у нашому бутті, але не в правовій площині, тим більш науковій, де про них інформації мало [2, с. 5].

Очевидно однією зі спроб розв'язання вищевикресленої проблеми з приведення профільного законодавства до вимог та потреб сучасності і є проєкт Закону України про внесення змін та доповнень до Цивільного

кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав № 6447, поданий 17.12.2021 р. та доопрацьований авторами від 18.10.2022 р. [3], що був прийнятий за основу Постановою Верховної Ради України № 2871-IX від 12.01.2023 р. [4].

Відповідно до вказаного проєкту Закону авторами передбачається наступна редакція ст. 177. Види об'єктів цивільних прав:

1. Об'єктами цивільних прав є речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага.

2. Об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі, що обумовлює форму об'єктів, особливості набуття, здійснення та припинення цивільних прав і обов'язків щодо них.

Крім того, автори передбачають доповнити чинний Цивільний кодекс України ст. 179-1. Поняття цифрової речі:

1. Цифровою річчю є благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті.

2. Особливості правового режиму цифрових речей визначаються законом. До цифрових речей застосовуються положення цього Кодексу про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не впливає із сутності цифрової речі [3].

На наш погляд, включення цифрових речей до системи об'єктів цивільних прав на концептуальному рівні є цілком раціональною ідеєю, адже свідчить про реакцію галузі цивільного права на діджиталізацію суспільних відносин та цифровізацію майнового обороту, що зумовлює потребу на законодавчому рівні визначити правову природу, юридичні засади функціонування правового режиму цих об'єктів та розробити ефективні правові механізми їх майнового обороту. Разом з тим доцільно висловити певні зауваження щодо змісту запропонованих змін.

По-перше, запропоновані новели до ЦК є недостатньо чіткими і створюють неоднозначність у розумінні як поняття об'єктів цивільних прав, так і їх правової класифікації як матеріальних та нематеріальних благ, що може суттєво ускладнити реалізацію відповідних положень на практиці. Така неоднозначність розуміння, на наш погляд, полягає у такому.

Насамперед запропонована у проєкті ст. 177 ЦК України, аналогічно до чинної норми [5], визначає множинність об'єктів, закріплюючи їх невичерпний перелік. При цьому формується певна впорядкована система, де родовим поняттям є об'єкт цивільних прав, а видовими – матеріальні та нематеріальні блага. Іншими словами, нова ст. 177 ЦК України як і чинна закріплює видовий поділ роду об'єктів на матеріальні та нематеріальні блага [5] та відповідає традиційній класифікації об'єктів цивільних прав, яка ґрунтується на критерії матеріальності об'єктів. У

науковій літературі зазначається, що використання законодавцем прикметників «матеріальний» і «нематеріальний» вказує на характерні особливості об'єктів того чи іншого виду. Матеріальність означає, що благо має фізичну субстанцію, належить до матеріального світу, має властивості форми, розміру, кольору, структури. Відповідно нематеріальність означає, що благо не має фізичної субстанції, не належить до предметів матеріального світу, не має властивостей форми розміру, кольору, структури [6, с. 294].

Разом з тим у ч. 2 нової редакції ст. 177 ЦК визначається, що об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі, що обумовлює форму об'єктів, особливості набуття, здійснення та припинення цивільних прав і обов'язків щодо них. Буквальне тлумачення вказаного положення призводить до висновку про можливість існування форм об'єктів цивільних прав, обумовлених середовищем їх існування. Відповідно, виходячи із таких названих нормою середовищ існування як матеріальний світ та цифрове середовище, встановлюється можливість існування всіх об'єктів цивільних прав у матеріальній та /або цифровій формі. Разом з тим, не всі нематеріальні блага можуть існувати у цифровому середовищі. Слід вказати, що насамперед йдеться про особисті немайнові блага, якими є, наприклад, здоров'я, життя, честь тощо (ст. 201 ЦК України) [5]. Отже, на власну думку, дане положення порушує впорядкованість системи об'єктів в цілому визначеній у проєкті ч. 1 ст. 177 ЦК України і потребує уточнення та доопрацювання.

По-друге, запропоновані зміни вносять певну суперечність при визначенні місця власне «цифрових речей» у системі об'єктів цивільних прав.

Зокрема, визначення «цифрової речі» у проєкті надається у ст. 179-1, що розміщена у гл. 13 «Речі. Майно» ЦК України, що дає підставу для віднесення всіх цифрових речей до матеріальних благ у системі об'єктів цивільних прав на рівні з речами. Одночасно, нова редакція ст. 179-1 ЦК України, де розкривається поняття «цифрової речі», до переліку останніх відносить віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті. Якщо ж звернутися до поняття віртуальний актив, надане у Законом України «Про віртуальні активи», який був прийнятий 17.02.2022 р. та набирає чинності з дня набрання чинності Законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, то останнім є нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [7]. Відповідно таке легальне визначення формулює таку ознаку віртуальних активів як нематеріальність та ставить під сумнів можливість їх входження до групи матеріальних благ. Аналогічну суперечність можна прослідкувати і при дослідженні правової природи цифрового контенту, який, як зазначається у наукових

джерелах, зберігає нематеріальну природу [2, с. 172]. Враховуючи наведене, та виходячи із критерію матеріальності, можна сформулювати висновок, що цифрові речі повинні бути включені до різновиду нематеріальних благ, а тому юридично коректніше розглядати їх у гл. 15 «Нематеріальні блага», перенісши туди відповідні положення проєкту (нова ст. 179-1 ЦК).

По-третє, щодо визначення поняття «цифрова річ». Визначення цифрової речі, яке пропонується у проєкті змін ст. 179-1 ЦК конструюється шляхом як законодавчого закріплення суттєвих ознак, які дають можливість виокремити визначуваний об'єкт з загалу йому подібних, так і шляхом законодавчого закріплення переліку тих об'єктів, які з точки зору законодавця належать до цифрових речей. Так, за пропозицією авторів змін, цифровою річчю є благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Одночасно цифровими речами визнаються віртуальні активи та цифровий контент. При цьому, цифровими речами можна назвати й інші блага, що відповідають вказаним ознакам. Така можливість визначається шляхом закріпленням застережень «та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті».

Зазначене вказує на широке розуміння та всеохопний комплексний характер поняття «цифрової речі», яке є технологічно нейтральним і разом з тим дозволяє диференціювати правове регулювання в залежності від окремих категорій об'єктів у межах загального поняття цифрових речей.

З одного погляду, такий підхід законодавця, щодо широкого розуміння та невичерпного переліку цифрових речей заслуговує на схвалення, оскільки в такому основоположному документі, як Цивільний кодекс України, і тим більше в його загальних положеннях, методологічно було б невірно використовувати конструкції, які можуть або застаріти за короткий проміжок часу. Тим більше, що з розвитком технологій різноманіття цифрових об'єктів може збільшуватися. З іншого боку, слід вказати, що таке розширене тлумачення «цифрової речі» дозволяє охоплювати даним поняттям і вже відомі об'єкти цивільних прав, які базуються на класичних системах електронного обліку, зокрема бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші, електронні гроші тощо. Такий стан речей не можна визнати задовільним, оскільки у результаті таких змін можна отримати неузгоджене законодавство з різним розумінням правової природи одних і тих же об'єктів.

У контексті вищевказаної проблематики також слід поставити питання чи є вдалим власне термін «цифрові речі» для позначення благ, що виникають та існують виключно в цифровому середовищі та становлять майнову цінність? Очевидно, введення такого нового об'єкта цивільних прав як «цифрова річ» є намаганням подолати прогалини у сфері правового регулювання відносин щодо цифрових об'єктів та поширити правовий режим власності на ці об'єкти, що мають

нематеріальну природу.

Якщо ж уважно проаналізувати запропоноване в проєкті змін сутнісне визначення цифрової речі, то можна помітити, що відбувається підміна понять, адже частіше за все подібним поняттям визначають «цифровий актив». Для обґрунтування даної тези наведемо поняття «цифровий актив», що використовується у літературі. Так, на думку О. О. Кудь, який провів ґрунтовне дослідження сутності «цифрових активів», цифровий актив можна визначити як цінність, виражену в цифровому вигляді [8]. В. М. Бацуца пропонує розглядати цифрові активи як новітні об'єкти майнових цивільних прав, виражені сукупністю даних у електронній формі та поширювані у розподіленому реєстрі або в інший спосіб, наділені власною цінністю, не прив'язаною до реальних (фізичних) коштів або активів [9, с. 34]. Ґрунтуючись на вказаному, з нашої точки зору, введення в законодавство терміна «цифрова річ» термінологічно не зовсім точне, а тому більш прийнятним було б використання концепту «цифрового активу» як нового об'єкта цивільних прав, що охоплював би різні види цифрових цінностей, і крім цього також слідував за західною традицією вживання поняття «asset» у цьому аспекті.

Список використаних джерел

1. Україна-2030Е-країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>.
2. Нетипові об'єкти : зб.ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 264 с.
3. Про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав : проект Закону України від 17.12.2021 р. № 6447 та доопрацьований 18.10.2022 р. *Законодавство України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1507447>.
4. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав : Постанова Верховної Ради України від 12.01.2023 р. № 2871-ІХ. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2871-20#Text>.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
5. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Харків : Діса плюс, 2013. 552 с.
5. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-ІХ. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
5. Кудь А. А. Обґрунтування поняття «цифровий актив»: економіко-правовий аспект. URL: https://www.virtualassettest.org/wp-content/uploads/2019/11/obosnovanie-ponyatiya-cifrovoj-aktiv-ehkonomiko-pravovoj-aspekt_ua.pdf.

5. Бацуца В. М. До питання встановлення правової природи цифрових активів у сучасному цивільному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2022 № 55. С. 32–35.